

Чинники становлення життєво- професійних ціннісних орієнтацій під час навчання у ВНЗ

У статті розглядаються чинники становлення життєво-професійних цінностей майбутнього вчителя у процесі навчання у вищому навчальному закладі, зокрема такі, як основне місце проживання (місто – село) та стать; аналізуються методики проведення дослідження. Аналізуються відмінності у виборі основних життєвих і професійних цінностей юнацтва залежно від статі та основного місця проживання (місто – село). Зроблено висновок, що загалом відчутною є орієнтація на життєві цінності. Суттєвих відмінностей у життєвих цінностях залежно від статі та місця проживання не виявлено. Молодь, яка проживає у сільській місцевості, порівняно з міською, менше орієнтується на професійні цінності.

Ключові слова: цінність, ціннісні орієнтації, особистісно-професійне становлення, професійно-педагогічна спрямованість.

В статье рассматриваются факторы становления жизненно-профессиональных ценностей будущего учителя в процессе обучения в высшем учебном заведении, в частности такие, как основное место жительства (город – село) и пол; анализируются методики проведения исследования. Анализируются отличия в выборе основных жизненных и профессиональных ценностей юношества в зависимости от пола и основного места жительства (город – село). Сделан вывод, что в целом ощутимой является ориентация на жизненные ценности. Существенных отличий в жизненных ценностях в зависимости от пола и местожительства не обнаружено. Молодежь, которая проживает в сельской местности, по сравнению с городской, меньше ориентируется на профессиональные ценности.

Ключевые слова: ценность, ценностные ориентации, личностно-профессиональное становление, профессионально-педагогическая направленность.

Актуальність дослідження. Розуміння ціннісно-сислової свідомості особистості як сукупності ціннісних орієнтацій, цінностей, установок та інших смислоутворюючих мотивів діяльності і поведінки підводить нас до визнання особливої значущості процесу її становлення в ході професійної підготовки. Соціальну адаптацію молодого покоління визначають багато-планові аспекти, серед яких найістотнішим виступає психологічний або соціальний вибір цінностей-цілей та шляхів їх реалізації.

Згідно з думкою Л.В.Сохань, “життєва програма відображає магістральні життєві цілі, життєві плани та способи їх реалізації в певних видах діяльності” [3, с. 118].

Мета дослідження – дати аналіз психологічних особливостей становлення життєво-професійних ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя в процесі навчання у вищому навчальному закладі.

Результати. Для вивчення психологічних особливостей становлення ціннісних орієнтацій майбутніх вчителів у процесі їх професійної підготовки було застосовано низку методик. Зокрема, на першому етапі дослідження була використана анкета, яка дала змогу простежити зміст та спрямованість загальнолюдських ціннісних орієнтацій, виявити їх динаміку продовж всього періоду навчання.

Змістовна сторона ієрархічної структури ціннісних орієнтацій сучасних студентів визначалася за величиною рангу, отриманого тією чи іншою цінністю, який показує значущість конкретної ціннісної орієнтації. Очевидно, що ті цінності, які потрапили в верхню частину цієї структури, визначають провідну орієнтацію індивіда на ту чи іншу цінність. Це дає змогу змістовно охарактеризувати спрямованість особистості.

Цінності, розміщені в нижній частині ієрархії, також характеризують спрямованість особистості, оскільки вказують на незначущість наявних в них цілей і засобів для даної людини.

Цінності, що згрупувалися в середині ієрархічної структури, малоінформативні для визначення загальної спрямованості особистості. Для них характерна тенденція до зміни свого рангового місця залежно від умов життя і діяльності індивіда, тобто вони можуть бути об’єктом виховних дій в процесі навчання [2].

Досліджуючи ціннісні орієнтації, ми модифікували методику “Життєва програма особистості” [1] відповідно до професії вчителя. При цьому враховувався той факт, що система особистісних життєвих та професійних цінностей, цілі, засоби їх досягнення та час, потрібний для прийняття рішення, його виконання та критичної оцінки є складовими елементами життєвої програми.

Така методика допомагає встановити життєві та професійні ціннісні орієнтації особистості студента педвузу, простежити особливості їх становлення, виявити відмінності на першому та випускному курсах.

Методика складається з двох частин: 1) списку термінальних цінностей (доповнений та модифікований нами набір термінальних

цінностей М.Рокіча), 2) бланку, в якому досліджуваний записує дані про свої життєві та професійні цінності, цілі, досягаючи яких, він збирається реалізувати відповідні цінності.

Методика “Життєво-професійні цінності особистості” на достатньому рівні відповідає вимогам контент-валідності. Виконання завдання не викликає труднощів, інструкція зрозуміла. Це свідчить про те, що дана методика відповідає вимогам довірчої валідності, а також конструктивної валідності (дає можливість диференціювати досліджуваних за віком).

Простежимо відмінності у виборі основних життєвих та професійних цінностей юнацтва залежно від статі та основного місця проживання (місто – село) (див. табл.1).

Таблиця 1

Життєво-професійні ціннісні орієнтації дівчат залежно від місця проживання

№	Зміст ЦО	Дівчата загалом		Міські дівчата		Сільські дівчата	
		абс. к-сть	%	абс. к-сть	%	абс. к-сть	%
1.	Активне, діяльне життя	8	23.5	6	27.3	2	16.7
2.	Життєва мудрість	9	26.5	5	22.7	4	33.3
3.	Здоров'я	27	79.4	16	72.7	11	91.7
4.	Цікава робота	14	41.2	8	36.4	6	50.0
5.	Володіння методикою викладання	4	11.8	4	18.2	0	0.0
6.	Навчання в педвузі	3	8.8	3	13.6	0	0.0
7.	Матеріально забезпечене життя	21	61.8	13	59.1	8	66.7
8.	Наявність хороших та вірних друзів	24	70.6	16	72.7	8	66.7
9.	Хороша атмосфера на роботі	12	35.3	7	31.8	5	41.7
10.	Суспільне визнання (повага оточуючих, колективу, колег)	2	5.9	2	9.1	0	0.0
11.	Пізнання (можливість розширення свого кругозору, освіти, загальної культури, інтелектуальний розвиток)	12	35.3	1	4.5	11	91.7
12.	Братерство, рівні можливості для всіх, справедливість	0	0.0	0	0.0	0	0.0
13.	Самостійність як незалежність у судженнях і оцінках	4	11.8	3	13.6	1	8.3
14.	Свобода як незалежність у вчинках та діях	7	20.6	4	22.7	2	16.7
15.	Щасливе сімейне життя (у батьківській родині)	15	44.1	9	40.9	6	50.0

16.	Творчість (можливість творчої діяльності)	6	17.6	6	27.3	0	0.0
17.	Впевненість у собі (свобода від внутрішніх протиріч, сумнівів)	15	44.1	8	36.4	7	58.3
18.	Розваги	13	17.6	8	36.4	5	41.7
19.	Спілкування з колегами, учнями, батьками учнів	4	44.1	1	4.5	3	25.0
20.	Відчуття безпеки, захищеності	5	14.7	2	9.1	3	33.3
21.	Виховання дітей	8	23.5	4	18.2	4	8.3
22.	Вдячність батьків за учнів	1	2.9	0	0.0	1	50.0
23.	Боротьба з труднощами	3	8.8	1	4.5	2	41.7
24.	Спілкування з однодумцями	3	8.8	2	9.1	1	50.0
25.	Любов до другої людини, секс	19	55.9	13	59.1	6	25.0
26.	Можливість бути самим собою, не кривити душею	12	35.3	7	31.8	5	41.7
27.	Любов до дітей	14	41.2	8	36.4	6	50.0
28.	Бажання своєю роботою залишити слід на землі	5	14.7	2	9.1	3	25.0
29.	Розуміння інших, любов до інших	8	23.5	6	27.3	2	16.7
30.	Реалізація та розвиток своїх здібностей	5	14.7	3	13.6	2	16.7
31.	Допомога батькам, дітям, чуйність	0	0.0	0	0.0	0	0.0
32.	Вміння розуміти дитину	11	32.4	5	22.7	6	50.0
33.	Пошук нових методів та засобів професійного зростання	1	2.9	1	4.5	0	0.0
34.	Почуття власної гідності	10	29.4	3	13.6	7	58.3
35.	Гарний зовнішній вигляд, охайність	9	26.5	8	36.4	1	8.3
36.	Майбутнє сімейне життя (окремо від батьків)	22	64.7	14	63.6	8	66.7

Ми вважали це питання важливим, оскільки після закінчення ВВПЗ майбутні вчителі роз'їдуться працювати у школи переважно за місцем проживання. Відмінності у цінностях першокурсників є свідченням впливу середовища до вступу в університет (певною мірою), а у випускників – становлення цінностей протягом періоду навчання.

Розглядаючи основні цінності за загальною кількістю виборів, ми не помітили різниці між виборами міських та сільських дівчат по таких цінностях: “здоров’я” (1 ранг), “щасливе сімейне життя” (4 ранг), “розваги” (5 ранг), “майбутнє сімейне життя (окремо від батьків)” (2 ранг). Однак несуттєві відмінності ми побачили у виборі таких цінностей:

- якщо “цікава робота” отримала в сільських дівчат 4 ранг, то міські дівчата поставили її на 5 місце, віддавши перевагу

- цінності “щасливе сімейне життя (у батьківській родині)”. “Матеріально забезпечене життя” у сільських дівчат зайняло 2 місце, порівняно з міськими (3 ранг), які надали перевагу цінності “майбутнє сімейне життя (окремо від батьків)”;
- “наявність хороших та вірних друзів” займає у міських дівчат 1 ранг (поряд з ЦО “здоров’я”), у сільських – 2 ранг. Сільські дівчата надають перевагу цінності “пізнання (можливість розширення свого кругозору, освіти, загальної культури, інтелектуальний розвиток)” (1 ранг, поряд з ЦО “здоров’я”), тоді як у міських дівчат “пізнання” не ввійшло до групи основних;
 - якщо сільські дівчата вважають однією з основних цінностей “впевненість в собі” (3 ранг), що яскраво свідчить про їхню психологічну проблему, то міські дівчата ставлять її аж на 5 місце, віддаючи при цьому перевагу цінностям “матеріально забезпечене життя”, “любов до іншої людини, секс”, “щасливе сімейне життя у батьківській родині”;
 - ціннісну орієнтацію “любов до дітей” сільські дівчата ставлять на 4 місце, міські присвоюють даній цінності 5 місце, віддавши перевагу цінності “щасливе сімейне життя (у батьківській родині)”.

У міських дівчат незначущими цінностями, які не отримали жодного вибору, є:

- братерство, рівні можливості для всіх, справедливість;
- вдячність батьків за учнів;
- допомога дітям, батькам, чуйність.

У сільських дівчат не отримали жодного вибору такі цінності:

- володіння методикою викладання;
- навчання в педвузі;
- суспільне визнання (повага оточуючих, колективу, колег);
- братерство, рівні можливості для всіх, справедливість;
- творчість (можливість творчої діяльності);
- допомога дітям, батькам, чуйність;
- пошук нових методів та засобів професійного зростання.

Як бачимо, при аналізі життєвих цінностей дівчат залежно від місця проживання, суттєвих відмінностей нами не виявлено.

При аналізі професійних цінностей дівчат залежно від місця проживання ми побачили відмінність, що полягала у наданні пріоритетності цінності “пізнання (можливість розширення своєї освіти, кругозору, загальної культури, інтелектуальний розвиток)” сільськими дівчатами ($D_c = 91,67\%$, $D_m = 4,55\%$). У дівчат, що проживають в сільській місцевості, нараховується, порівняно з

міськими, більше професійних цінностей, що не отримали жодного вибору, а саме: володіння методикою викладання; навчання в педвузі; творчість; пошук творчих методів та засобів професійного зростання; це загалом свідчить про невисокий рівень професійно-педагогічної спрямованості, що підтверджується і спеціальними дослідженнями, проведеними з цієї проблеми [3].

Розглянемо основні життєві та професійні цінності юнаків залежно від місця проживання (див. табл. 2).

Таблиця 2

Життєво-професійні ціннісні орієнтації юнаків залежно від місця проживання

№	Зміст ЦО	Юнаки загалом		Міські юнаки		Сільські юнаки	
		абс. к-сть	%	абс. к-сть	%	абс. к-сть	%
1.	Активне, діяльне життя	10	27.8	10	38.5	0	0
2.	Життєва мудрість	14	38.9	10	38.5	4	40
3.	Здоров'я	34	94.4	24	92.3	10	100
4.	Цікава робота	8	22.2	8	30.8	0	0
5.	Володіння методикою викладання	0	0.0	0	0.0	0	0
6.	Навчання в педвузі	2	5.6	0	0.0	2	20
7.	Матеріально забезпечене життя	28	77.8	22	84.6	6	60
8.	Наявність хороших та вірних друзів	16	44.4	14	53.8	2	20
9.	Хороша атмосфера на роботі	8	22.2	6	23.1	2	20
10.	Суспільне визнання (повага оточуючих, колективу, колег)	18	50.0	14	53.8	4	40
11.	Пізнання (можливість розширення свого кругозору, освіти, загальної культури, інтелектуальний розвиток)	8	22.2	6	23.1	2	20
12.	Братерство, рівні можливості для всіх, справедливість	2	5.6	2	7.7	0	0
13.	Самостійність як незалежність у судженнях і оцінках	6	16.7	6	23.1	0	0
14.	Свобода як незалежність у вчинках та діях	10	27.8	8	30.8	2	20
15.	Щасливе сімейне життя (у батьківській родині)	12	33.3	8	30.8	4	40
16.	Творчість (можливість творчої діяльності)	0	0.0	0	0.0	0	0
17.	Впевненість у собі (свобода від внутрішніх протиріч, сумнівів)	10	27.8	8	30.8	2	20
18.	Розваги	12	33.3	12	46.2	0	0

19.	Спілкування з колегами, учнями, батьками учнів	2	5.6	2	7.7	0	0
20.	Відчуття безпеки, захищеності	2	5.6	2	7.7	0	0
21.	Виховання дітей	12	33.3	8	30.8	4	40
22.	Вдячність батьків за учнів	2	5.6	0	0.0	2	20
23.	Боротьба з труднощами	8	22.2	8	30.8	0	0
24.	Спілкування з однодумцями	2	5.6	0	0.0	2	20
25.	Любов до другої людини, секс	20	55.6	12	46.2	8	80
26.	Можливість бути самим собою, не кривити душею	0	0.0	0	0.0	0	0
27.	Любов до дітей	4	11.1	4	15.4	0	0
28.	Бажання своєю роботою залишити слід на землі	12	33.3	4	15.4	8	80
29.	Розуміння інших, любов до інших	8	22.2	6	23.1	2	20
30.	Реалізація та розвиток своїх здібностей	8	22.2	4	15.4	4	40
31.	Допомога батькам, дітям, чуйність	2	5.6	2	7.7	0	0
32.	Вміння розуміти дитину	8	22.2	4	15.4	4	40
33.	Пошук нових методів та засобів професійного зростання	2	5.6	0	0.0	2	20
34.	Почуття власної гідності	4	11.1	4	15.4	0	0
35.	Гарний зовнішній вигляд, охайність	12	33.3	10	38.5	2	20
36.	Майбутнє сімейне життя (окремо від батьків)	16	44.4	10	38.5	6	60

Ми провели аналіз відносно тих цінностей, що увійшли до ієрархії основних за загальним показником по кількості виборів. За результатами дослідження ми побачили: ціннісна орієнтація “здоров’я” залишається пріоритетною для сільських і міських юнаків; якщо ЦО “матеріально забезпечене життя” отримала у міських юнаків 2 ранг, то сільські юнаки поставили її на 3 місце, віддавши перевагу ЦО “любов до другої людини, секс”; ціннісна орієнтація “наявність хороших та вірних друзів” зайняла у міських юнаків 3 місце, тоді як сільські юнаки поставили її на 5 місце, віддавши перевагу цінностям: “матеріально забезпечене життя” (3 ранг), “майбутнє сімейне життя (окремо від батьків)” (3 ранг), “життєва мудрість” (4 ранг), “суспільне визнання” (4 ранг), “щасливе сімейне життя (окремо від батьків)” (4 ранг), “щасливе

сімейне життя (у батьківській родині)” (4 ранг), “виховання дітей” (4 ранг), “реалізація та розвиток своїх здібностей” (4 ранг), “вміння розуміти дитину” (4 ранг); для сільських юнаків ЦО “хороша атмосфера на роботі” є більш значущою, порівняно з міськими (Юс = 5 ранг, Юм = 8 ранг). Аналогічна картина з цінністю “пізнання”; ціннісна орієнтація “розваги” для міських юнаків виступає більш пріоритетною, порівняно з сільськими. Юнаки, що проживають в сільській місцевості, не віддали жодного вибору даній цінності. Це свідчить про те, що сільські юнаки більш серйозно ставляться до життя на даному етапі особистісного та професійного зростання; прикро, що ЦО “любов до дітей” не отримала жодного вибору у сільських юнаків та не увійшла до основних цінностей за кількістю виборів у міських юнаків. Результати дослідження показали, що не отримали жодного вибору або зайняли найнижчі місця такі ЦО: володіння методикою викладання; навчання в педвузі; творчість; вдячність батьків за учнів; спілкування з однодумцями; можливість бути самим собою, не кривити душею; пошук нових методів та засобів професійного зростання (у міських юнаків); активне діяльне життя; цікава робота; володіння методикою викладання; братерство, рівні можливості для всіх, справедливість; самостійність як незалежність у судженнях і оцінках; творчість (можливість творчої діяльності); розваги; спілкування з колегами, учнями, батьками учнів; відчуття безпеки, захищеності; можливість бути самим собою; любов до дітей; допомога дітям, батькам, чуйність (у сільських юнаків). Отже, як бачимо, у сільських юнаків, за результатами дослідження, порівняно з міськими, рівень професійно-педагогічної спрямованості нижчий.

Висновки. Отже, зробивши порівняльний аналіз основних життєвих та професійних цінностей сучасних студентів залежно від статі та місця проживання, ми побачили, що загалом відчутною є орієнтація на життєві цінності. Суттєвих відмінностей в життєвих цінностях залежно від статі та місця проживання нами не виявлено. Слід звернути увагу, що юнаки і дівчата, які проживають у сільській місцевості, менше, порівняно з міськими, орієнтуються на професійні цінності. Ми пояснюємо це тим, що міська молодь, яка поступає в педагогічний заклад, зробила цей вибір більш свідомо через педагогічні класи, підготовчі курси та ін. Тоді як старшокласники, що закінчують сільську школу, мають зараз в більшості випадків загальні установки “виїхати з села” та “вступити на безкоштовне навчання”. Педагогічний вуз видається їм в цьому відношенні найлегшим засобом досягнення мети. Більшість з них і не збирається повертатись в село працювати вчителем; адже школи

закриваються, а в тих, що працюють, заробітну плату вчителям видають нерегулярно. Тому в сільських школах потрібно посилити роботу з профорієнтації та формування професійної спрямованості старшокласників, зокрема, професійно-педагогічної.

Список використаних джерел

1. Бондар Н.Є. Формування особистісної репрезентації в юнацькому віці: дис. ... канд. психол. наук / Н.Є.Бондар. – К., 1998. – 207 с.
2. Пасічняк Р.Ф. Психологічні особливості особистісного самовизначення старшокласників / Р.Ф.Пасічняк. – К., 1999. – 16 с.
3. Сохань Л.В. Жизненная программа личности: структура и динамика жизненных целей /Л.В.Сохань// Жизнь как творчество. – К., 1985. – С.118 – 142.
4. Яремчук С.В. Формування професійно-педагогічної спрямованості майбутнього вчителя: Дис. ... канд. психол. наук/ С.В.Яремчук. К., 1999. – 180 с.

In the article becoming factors are examined vitally professional values of future teacher in the process of studies in higher educational establishment, in particular such, as a basic residence(a city is a village) and floor; analysed methods of leadthrough of research. The analysis of differences is given in the choice of basic vital and professional values of youth depending on a floor and basic residence (a city is a village).

A conclusion is done, that on the whole perceptible is an orientation on vital values. Substantial differences in vital values it is not discovered depending on a floor and residence. Young people which lives in rural locality by comparison to city are less than oriented on professional values.

Keywords: value, valued orientations, personality-professional becoming, professionally-pedagogical orientation.

Отримано: 14.02.2012 р.